

Sjedinjenje Američke Države i konstituisanje novog evroatlantskog političkog i odbrambeno-bezbednosnog poretka

Dr DUŠAN NIKOLIŠ

U toku je intenzivni i, prema reperkusijama, složen i neizvestan proces nastajanja trećeg evropskog poretka u 20. veku, prvog koji nastaje u mirnodopsko vreme kao rezultat dogovora dve supersile i vodećih evropskih zemalja. Radikalne promene u Evropi u poslednje dve godine uticale su i na spoljnu politiku SAD, tako da, po prvi put, Evropi pristupa kao nedeljivom, celovitom pluralističkom prostoru. Suštinski nova geopolitička i geostrategijska slika Evrope veliki je izazov i prilika za američku spoljnu politiku, na koje ona odgovara definisanjem, dizajniranjem i lansiranjem novog konceptijskog prilaza i političkog modela odnosa sa Evropom, odnosno koncepta „nove Evrope“ u obliku *transatlantske (evroatlantske) zajednice* od Vankuvera do Vladivostoka. Taj koncept znači proširenje, protezanje Atlantskog saveza na Centralno-istočnu Evropu i na Sovjetski Savez.

Nova geostrategijska kompozicija Evrope ima suštinski značaj za SAD u procesu stvaranja novog transatlantskog evropskog vojnobezbednosnog i političkog poretka, tj. „kooperativne bezbednosne strukture“ ili „transformisanog atlantskog savezništva“. Veoma važno pitanje u tom procesu jeste delikatan odnos dihotomije između postojeće odbrambene strukture Atlantskog saveza, sa NATO u središtu, i skorašnja zajednička odbrambena politika ujedinjene Evrope 1992, tj. „evropski odbrambeni identitet“. Predviđeno je da NATO i dalje ostane moćni vojnostrategijski instrument SAD i Atlantskog saveza, namenjen za kontrolu procesa uspostavljanja i učvršćenja novog evropskog bezbednosnog i političkog poretka.

U novu strukturu transatlantskog evropskog bezbednosnog poretka treba uključiti i bivše socijalističke zemlje njihovim postepenim amalgamiranjem u nju kao budućeg drugog, „spoljašnjeg prstena“ sadašnje zapadnoevropske odbrambene mreže. Sa tim zemljama Atlantski savez izgrađuje odnos političkog i bezbednosnog partnerstva: intenziviranjem bilateralne i regionalne vojne saradnje i najširih vojnih, tehničkih, informativnih i obrazovnih kontakata, preko institucija i organizacija kao što su KEBS, Savet Evrope, Heksagonalna i dr.

Početak 20. veka, u toku i posle prvog svetskog rata, bio je obeležen stvaranjem prvog dvadesetogodišnjeg evropskog i svetskog poretka i konačnim nestankom sa evropske i međunarodne geopolitičke i strategijske scene nekih velikih sila –

imperija (austroougarska i otomanska), stupanjem na nju novih velikih sila (SAD) i novih manjih i srednjih država (Jugoslavija, Čehoslovačka). Uz to, jačao je prestiž i uticaj postojećih, klasičnih evropskih i kolonijalnih sila (Engleska, Francuska, Italija, Rusija), koje su, zajedno sa poraženom Nemačkom i rasformiranom Austroougarskom, punih sto godina, od Bečkog kongresa 1815, bile, „stubovi nosači“ meternihovskog evropskog poretka 19. veka, zasnovanog na ravnoteži i kondomini-jumu interesa i moći među tim glavnim silama.¹

Bliska veza sa Evropom potvrdila se aktivnim i neposrednim vojnim učešćem SAD u oba svetska rata i na evropskom kopnu, s tim što je ulazak u prvi svetski rat, 1917. godine, na strani Antante, bio prvi njihov veliki (globalni) izlazak u svet, nagoveštaj njihovog globalizma kao orijentacije i strategije u međunarodnoj politici. Raspad dotadašnjeg evropskog i svetskog poretka, kraj imperijalizma i ekonomsko slabljenje vodećih evropskih sila označili su ustoličenje Sjedinjenih Američkih Država u prvu industrijsku i ekonomsko-finansijsku silu sveta i začetak njene svetske ekonomske (neoimperijalne) dominacije.

Ekspanzionizam nacističkog Drugog rajha prema Istočnoj, Centralnoj i Zapadnoj Evropi, započet i završen drugim svetskim ratom, značio je kraj prvog evropskog i svetskog poretka. Odlučujući doprinos SSSR-a i SAD slomu nacizma u Evropi i japanskog militarizma u Aziji, i njihov izlazak na istorijsku međunarodnu scenu kao neprikosnovenih, globalnih nuklearno-političkih supersila i suparnika postavio je osnovu gotovo poluvekovnom drugom evropskom i globalnom međunarodnom poretku Pax americana i Pax sovietica, odnosno poretku podele interesnih sfera, bipolarizma hladnoratovskog ili detantskog tipa.

Rezultati angažovanja SAD u drugom svetskom ratu na strani antifašističke koalicije, u koji su se uključile tek pošto su napadnute, imali su dalekosežne istorijske i višestruko

¹ Suštinskim postulatima i mehanizmom dugovečnog i uspešnog funkcionisanja tog poretka bio je, svojevremeno, počev od kraja pedesetih godina, trajno impresioniran i dugo opsednut Hajnc – Henri Kisindžer – „evropski um u američkoj politici“. Svojim teorijskim posledicama, a zatim i praktičnim državničkim delovanjem on je umnogome uticao na definisanje i funkcionisanje donedavno dominantog bipolarističkog poretka globalne nuklearne ravnoteže supersila, a i dalje je, neposredno i preko svojih bliskih saradnika u vrhu američke spoljne politike, uključen u kreiranje novog, pluralističkog evropskog poretka.

složene posledice po same SAD i po Evropu, kao i po vezu između SAD i Evrope, odnosno SAD i Azije. (Slična globalna transformacija međunarodnog položaja i uloge dogodila se i Sovjetskom Savezu, koji je, kao i SAD, bio vojno-politički novajlija u krugu svetskih sila). Te posledice se mogu sažeti u sledećem:

(a) svojim vojnim i političkim pobedama i ostvarenjima i ekonomskom i tehnološkom snagom SAD postale su vodeća, a kasnije suvodeća vojno-politička supersila posleratnog hladnoratovskog, detantskog i neohladnoratovskog, bipolarnog međunarodnog poretka;

(b) po prvi put, za razliku od iskustva iz prvog svetskog rata, SAD ostale su vojno-politički prisutne u Evropi, ali i fizički, sa svojim trupama, u okviru transatlantske veze, tj. Severnoatlantskog vojno-političkog odbrambenog saveta (NATO), nasuprot sovjetskom (takođe, po prvi put) vojno-političkom instaliranju u Istočnoj Evropi;

(c) prisustvo u Evropi učinilo je od SAD i svojevrstu novu evropsku silu, najneposrednije i odlučujuće angažovanu i odgovornu u svim procesima i zbivanjima u blokovski, ideološko-politički, ekonomski i civilizacijski podeljenoj i vojno oštro konfrontiranoj Evropi;

(d) osim vojnog, nuklearnog zaštitnog bezbednosnog angažovanja u Zapadnoj Evropi, SAD bile su odlučujuće ekonomski angažovane u obnovi Zapadne Evrope, a kasnije su učestvovala u svim ekonomskim i finansijskim tokovima u Evropi i uticale na njih.

Drugi evropski i globalni poredak bio je poredak izvesnosti, stabilnosti i predvidljivosti pravila igre među glavnim akterima, poredak globalnog, nuklearnog mira (posebno mira za Evropu i za najrazvijeniji svetski sever), ali i nebrojenih konvencionalnih lokalnih, ograničenih i kontrolisanih ratova i intervencija u „trećem svetu“. Moglo bi se, čak, zaključiti da su tzv. trka u naoružavanju dve supersile, odnosno proces permanentnog uspostavljanja i narušavanja ravnoteže u nuklearnom naoružavanju između njih, s jedne strane, i istovremeno postojanje dva ideološko-politički različita i konfrontirana sveta, sistema ili civilizacije, sa svojim liderima, organizacijama, institucijama i vrednosnim sistemima, s druge strane,

bili glavna garancija relativno stabilnog i dugovečnog funkcionisanja tog poretka.

Za razliku od relativno stabilne sfere vojnoodbrambenih i bezbednosnih odnosa između SAD i Zapadne Evrope, oblast ekonomskih i finansijskih odnosa postala je od šezdesetih godina, od osnivanja Evropske ekonomske zajednice (EEZ), područje stalnog konkurentskog nadmetanja, utakmice za opstanak na istom, trilateralom svetskom tržištu sa tri centralna moćna stuba – SAD, Japanom i Evropskom zajednicom. Odnose SAD i njenih atlantskih partnera i saveznika u četiri decenije bipolarnog svetskog i evropskog poretka odlikovao je visok stepen simetrije u vojnoodbrambenim interesima, potrebama i ciljevima, ali često i asimetrija, ili mnogo niži stepen simetrije u ekonomsko-finansijskim i tehnološkim interesima i ciljevima, posebno od kada EZ istupa kao konkurent SAD u mnogim oblastima na svetskom tržištu. Ekonomski odnosi SAD i Zapadne Evrope pokazali su se proteklih decenija u oblasti stalnog uspostavljanja delikatnog balansa unutar zapadne tržišne civilizacije između, na jednoj strani, neophodnosti za čvrstom zajedničkom globalnom ekonomskom strategijom i vizijom na osnovu istih postulata, standarda i pravila igre, i posebnih ekonomskih interesa svake zemlje, regionalnih integracija ili nadnacionalnih kompanija u nemilosrdnoj dnevnoj tržišnoj borbi, na drugoj strani.

Druga generalna karakteristika odnosa između SAD i Evrope, u protekle četiri decenije vladajućeg međunarodnog poretka, sadržana je u doskorašnjoj američkoj spoljnoj politici, koja se zasnivala na tri segmenta: na politici prema Zapadnoj Evropi, tj. atlantskom savezništvu, na politici prema Istočnoj Evropi i na politici prema Sovjetskom Savezu. Ona nije mogla, a nije ni pomišljala na to da blokovski, interesno podeljenu Evropu tretira integralno, kao celoviti vojno-politički i ekonomski prostor.

Bušova administracija je, tako, postala prva američka vlada koja se u jednom izuzetno kratkom periodu, od najviše dve godine, suočila sa ogromnim izazovom da gotovo preko noći u odnosu sa Evropom napusti stare i sigurne staze i krene u definisanje i dizajniranje novog pristupa, novog odnosa i novih pravila igre, ciljeva i metoda.

STVARANJE TREĆEG EVROPSKOG PORETKA

Treći evropski poredak je prvi u ovom veku i, čini se, u celokupnoj dosadašnjoj istoriji Evrope koji nastaje u mirnodopsko vreme, političkom voljom, saglasnošću i dogovorom dve supersile i vodećih evropskih zemalja, ali to se, ipak, ne odvija bez ratova. Prvi je bio u Aziji – u Persijskom zalivu, a drugi je etnički, građanski u Jugoslaviji, odnosno rat njenih „demokratskih“, nacionalističkih i politički i institucionalno nekontrolisanih političko-birokratskih oligarhija.

Počeci novog evropskog poretka, nove Evrope, nalaze se u odlučujućim istorijski dalekosežnim događajima i radikalnim političkim promenama i zaokretima koji su započeti u Poljskoj početkom osamdesetih godina.² Zatim, u istorijskom obrtu koji je u dotadašnjem totalitarnom Sovjetskom Savezu i svetu „realsocijalizma“, a i u međunarodnim odnosima u celini proizvela Gorbačovljeva unutrašnja politika demokratizacije, liberalizacije i pluralizacije političkog života zemlje i inicijativna, nova spoljna, međunarodna politika daljeg razoružavanja i vojno-političkog, imperijalnog povlačenja SSSR-a iz Avganistana, a docnije i iz cele Istočne Evrope u sopstveni geopolitički okvir. I, najzad, treći evropski poredak u ovom veku omogućen je američkim napuštanjem do tada preovlađujuće opcije nepoverenja i sumnjičavosti u iskrenost sovjetskih promena i namera. Finalizacija tog novog kvaliteta i karaktera u odnosu među supersilama dogodila se na Malti 1979. godine, a po dometu i značaju prevazišla je i proces razoružavanja i detanta, zbog dalekosežnih, istorijskih, geopolitičkih i geostrategijskih posledica po izmenu lika Evrope.³ Time je otpočet proces rekonstrukcije evropskog poretka, odnosno demokratskih, političkih, nenasilnih (osim u Rumuniji) promena u Istočnoj

² Pored avangardne pripreme uloge koju je „Solidarnost“ odigrala u procesu osvajanja političkih sloboda i demokratije od partijsko-državnog establišmenta, uporedni, značajni doprinos dala je i poljska armija, na čelu sa generalom Jaruzelskim. On je, zavodeći ratno stanje, u decembru 1981. godine i stavljaajući privremeno „Solidarnost“ van zakona, spasio zemlju potencijalne sovjetske intervencije i docnije je, bez nasilja, uveo Poljsku u prelazno stanje, pripremivši je za istočnoevropsku „revoluciju“ 1989. godine.

³ Sve to navodi na više nego osnovan zaključak da je sporazum Gorbačova i Buša na Malti, odnosno njihovi dogovori koji su prethodili samitu, imali i neizbežni ali krucijalan kriptosadržaj koji tek treba da se istraži i odgonetne. Uostalom, teško da će se, u novijoj istoriji Evrope, naći ijedan sporazum između velikih sila, koji je izazvao velike, suštinske i dugoročne promene, a da istovremeno nije imao i „rezervnu“, tajnu stranu, koja je njegove aktere obavezivala daleko više od one ponuđene javnosti.

Evropi. Uz ranije započete demokratske promene i prenos vlasti sa vladajućih komunističkih partija na opoziciju u Poljskoj i Mađarskoj, u Evropi je sredinom 1989. godine započet, a godinu dana kasnije okončan uporedni, dramatični i munjeviti proces rastakanja, urušavanja komunizma kao sistema vlasti i ideološkog okruženja, manje ili više dramatičan, tragičan i krvav pad naizgled monolitno čvrstih istočnih režima i Berlinskog zida (uz prethodnu istorijsku saglasnost SAD i SSSR-a na samitu u Malti), praćen i međunacionalnim oružanim sukobima u azijskom SSSR-u, završen je nestankom Demokratske Republike i nastankom ujedinjene Nemačke, zatim ukidanjem Varšavskog pakta i otpočinjanjem procesa raspada Jugoslavije.

Te promene, koje Amerikanci nazivaju „revolucijom 1979“, značile su, u stvari, zbacivanje socijalizma kao ideološke, duhovne i mentalne prinude i načina mišljenja i kao totalitarnog državnog sistema i nedemokratskog okvira, ali i „uskakanje“ u višepartijski i privatnotržišni model funkcionisanja društva.⁴

Koliko su i da li su sve navedene, istina nagle, ali i dugo nagoveštavane promene, čije su neposredne, a i dugoročne geopolitičke i strategijske posledice već ranije mogle svakom ozbiljnijem analitičaru i posmatraču, a naročito političkom strategu, biti jasne i poznate, i to u raznim varijantama i scenarijima (čak i bez obaveštajnih podataka, budući da su se događaji odvijali pred očima svih Evropljana) razmatrane u krugovima i centrima političkog odlučivanja u Jugoslaviji nije poznato. Međutim, poznate su posledice: nepotrebnii prljavi rat sa mnogim izgubljenim životima i materijalnim razaranjima u zemlji koja je već bila u dubokoj ekonomskoj krizi, sa uništenom preskupom vojnom tehnikom i još neprispelim posledicama po mentalno zdravlje stanovništva svih uzrasta. Rat koji ne samo da je mogao da se spreči, nego nije ni smeo da se dogodi!

Nestanak realsocijalističke Istočne Evrope, Varšavskog ugovora i SEV-a sa istorijske i geopolitičke scene, ujedinjenje Nemačke i povlačenje SSSR-a kao imperijalne supersile u svoje prirodne okvire proizveli su novo stanje u Evropi i u svetu.

⁴ Slično dogovoru na Malti, sporazum Gorbačov – Kol u leto 1990. u SSSR-u bio je za Evropu po značaju i posledicama u pogledu ujedinjenja Nemačke svojevrсна mala Malta.

Ono što je sada nova, promenjena Evropa u odnosu na Evropu pre 1989. godine upravo je radikalno i istorijski izmenjeno političko, ideološko i geostrateško biće Istočne i Centralne Evrope i SSSR-a. (Jedinstvena, integrisana Zapadna Evropa '92, kao radikalna strukturna promena, sada je na neki način ipak u drugom planu). U stvari, novo političko biće, novi profil i kompoziciju celine Evrope sada čine tri makrostrukturne i funkcionalne celine: (a) Zapadna Evropa Evropske zajednice, tj. buduće sjedinjene evropske države (SED), sa SAD neposredno prisutnim i angažovanim u bezbednosno-vojnoj funkciji; (b) ideološki, politički, vojno i ekonomski oslobođena, tj. prazna, nepopunjena zona Istočne i Centralne Evrope, i (c) u istočnom krilu SSSR, tj. Rusija. Novi evropski poredak će biti vektor, rezultanta koja, kao

Šema 1

EVROPA 1991.
STRUKTURA PREMA SOCIJALNO-POLITIČKIM SISTEMIMA

Z A P A D	OSLOBOĐENA, PRAZNA CENTRALNO-ISTOČNA ZONA BIVŠE ISTOČNE EVROPE	I S T O K
1	2	3
Sistem posleindustrijskog kapitalističkog društva, zašlog u informaciono-komunikacionu epohu, integrisanog ponaosob i kao EZ, sa različitim nivoima – nijansama razvoja i sa „velikom Nemačkom“: – politički, demokratski, višepartijski, parlamentarni pluralizam, – težišni ekonomski sistem, – privatna svojina, – individualizam, – sistem pravne države, – slobode i prava pojedinaca.	Mešoviti sistemi na prelazu iz socijalističke, ideološke, kolektivističke, „samoupravne“, državne, centralno-planske totalitarne strukture u (kvazi) kapitalistički sistem „prvobitne akumulacije“ građanskog društva, sa željom da se ona što pre preskoči i približi posleindustrijskoj civilizaciji. <i>Najbliži cilju:</i> – Mađarska, – Češkoslovačka, – Poljska, – Jugoslavija (?) <i>Najnestabilniji sistemi:</i> – Jugoslavija, – Albanija, – Rumunija. <i>Efekte nestabilnosti:</i> – veliki socijalni nemiri, – međunacionalni, verski, međugranični sukobi i ratovi, – izbeglice i egzodusi.	SSSR – isto kao kod Centralno-istočne Evrope ali u svim aspektima još dalje od nje ka cilju: – veoma visok stepen potencijalne unutrašnje socijalne nestabilnosti, – nacionalni separatizmi, dezintegracija Rusije kao najveće republike, Ukrajine i azijskih republika.

Šema 2

EVROPA 1991.
GEOPOLITIČKA STRUKTURA

Z A P A D	OSLOBOĐENA, PRAZNA CENTRALNO-ISTOČNA ZONA BIVŠE REALSOCI- JALISTIČKE ISTOČNE EVROPE	I S T O K
1	2	3
<i>Akteri:</i> - transatlantsko-evropsko političko savezništvo SAD + Zapadna Evropa (+ Nemačka); - EZ kao jedinstveni i samostalni politički i spoljno-politički subjekt međunarodnih odnosa. (EZ '92 kao Sjedinjene Evropske Države - SED, SDE); - „velika Nemačka“ kao najdominantniji politički subjekt u EZ, - „velika Nemačka“, kao potencijalni samostalni, nezavisni politički faktor „četvrti rajh“.	<i>Sastav:</i> Novoformirana centralno-istočna zona Jugoslavija Albanija - PENTAGONALA (Heksagonala) kao geopolitičko-regionalno-istorijsko interesno grupisanje, udruživanje. Mogući međukorak, prelazni oblik u procesu političkog amalgamiranja Istočne Evrope u „novu Evropu“, odnosno proširenje Zapada na Istok. Cela zona - region najveće socijalno-nacionalne i političke nestabilnosti u Evropi. Takode, zona na putu Zapada i SAD kao nova neraspodeljena, interesna sfera.	<i>Akteri:</i> SSSR - supersila u globalnom povlačenju, - sila sve više okrenuta sebi i opterećena sobom, - konstitutivna sila bez koje nema izgradnje nove Evrope - jednog doma pod istim krovom, - megafaktor koji deluje već samom svojom veličinom, - najveća nepoznanica od koje zavisi mnogo toga u Evropi i svetu. RUSIJA kao politički naslednik SSSR-a i samostalna država.

predominantna, proizilazi i nastaje iz međudnosa, međuigre te tri celine stare, odnosno nove funkcionalne strukture Evrope koja se uspostavlja.

Novi profil Evrope, još uvek u formiranju, veliki je istorijski izazov Bušovoj administraciji, jer iziskuje od nje hitno oblikovanje i uspostavljanje novog filozofskog, konceptijskog pristupa Evropi i međunarodnom poretku u celini, kao i hitnu izradu nove, dugoročne operativne strategije. Nova slika Evrope mogla bi se pojednostavljeno, šematski, predstaviti kroz četiri geopolitičke dinamičko-funkcionalne strukture (vidi šemu 1 i 2).

Mogući neposredni i budući potencijalni politički trendovi i smerovi: (1) objektivna mogućnost Mađarske, Poljske i Česko-Slovačke da se prve priključe EZ; (2) snaženje nemačkog političkog uticaja u centralno-istočnom prostoru, pretnja od

„četvrtog rajha“, ekspanzije; (3) raspad Jugoslavije i dalja internacionalizacija etničkog građanskog rata; (4) pogranični ratovi među balkanskim državama; (5) intervencionizam Zapada u centralno-istočnoj zoni; (6) sukobljavanje interesa SAD i EZ povodom „pacifikacije“ nestabilnih područja u centralno-istočnoj zoni; (7) sukobljavanje interesa SSSR-a i SAD i EZ u vezi s tim; (8) dezintegracija SSSR-a na Rusiju i ostale nezavisne republike, i (9) politički konflikti između nezavisnih sovjetskih država.

Šema 3

EVROPA 1991.
VOJNA I GEOSTRATEGIJSKA STRUKTURA

Z A P A D	CENTRALNO-ISTOČNA ZONA	I S T O K
1	2	3
<i>Subjekti:</i> – transatlantsko-zapadnoevropski odbrambeni savez (NATO); – EZ (SED) sa jedinstvenom odbranom, budući samostalni vojni faktor u Evropi (paralelizam i ukrštanje funkcija sa Atlantskim savezom); – „Velika Nemačka“, kao potencijalni izdvojeni, nezavisni vojni faktor. Mogućnost, opasnost od uspostavljanja „četvrtog rajha“ i vojnim putem.	– Zona sa tendencijom i demilitarizacije društva i privrede i militarizacije; – zona od posebnog interesa za Atlantski savez; – razvoj intenzivne vojne saradnje i veza; – potencijalna mogućnost stvaranja novih regionalnih i subregionalnih vojnih saveza (u slučaju raspada Jugoslavije): Češkoslovačka–Slovenija, Mađarska–Hrvatska, Austrija–Mađarska, Hrvatska–Nemačka, Srbija–Rumunija–Rusija–Makedonija–Bugarska.	SSSR: – i dalje nuklearna supersila u Evropi, – konvencionalna supersila u povlačenju u svoje prirodne geostrateške okvire, – trend postupne demilitarizacije i konverzije vojne industrije u civilnu, – potencijalna pretnja od nove militarizacije društva i vojnih udara. RUSIJA, kao mogući samostalni vojni faktor i vojna supersila umesto Sovjetskog Saveza. UKRAJINA (slično kao i za Rusiju)

Mogući trendovi:

– NATO – nema interes i potrebu za neposrednim masivnim nuklearnim vojnim prisustvom u Centralno-istočnoj Evropi;

– NATO – ima interes za konvencionalnim vojnim prisustvom u Centralno-istočnoj Evropi, kao i interes da nadgleda, kontroliše i utiče na situaciju u zoni – da je drži stabilnom;

– NATO – mogućnost intervencionizma u centralno-istočnoj zoni u slučaju veće nestabilnosti u njoj (međunacionalni sukobi, verski, međudržavni oružani sukobi);

– Nemačka – potencijalno vojno neposredno prisustvo i angažovanje u centralno-istočnoj zoni preko regionalnih vojnih saveza;

– zemlje centralno-istočne Evrope – mogući oružani konflikti oko granica i nacionalnih manjina;

– pretnja od „nuklearne razmene“ između osamostaljenih sovjetskih država posednica i naslednica nuklearnih kapaciteta SSSR-a.

Šema 4

EVROPA 1991.
EKONOMSKO-TEHNOLOŠKA STRUKTURA

Z A P A D	CENTRALNO-ISTOČNA EVROPA	I S T O K
1	2	3
<i>Akteri:</i> <i>EZ (SED)⁹²:</i> – samostalna globalna ekonomsko-tehnološka super-sila posleindustrijskih društava; – globalni odgovor Japanu i SAD na svetskom tržištu; – optimalan, racionalan integracioni okvir za efikasniju ekonomsku utakmicu u 21. veku; – velika izvozna sila. – veliki uvozni potencijal. <i>NEMAČKA</i>, kao najsnažnija ekonomska sila u okviru EZ (SED). Ekonomsko-tehnološko-finansijski „četvrti rajh“.	– Težnja za ulazak u EZ; – glad za finansijskim sredstvima, novim tehnologijama, komunikacijama, informacijama; – veliko izvozno tržište za EZ, SAD i Japan; – tržište jeftine i visokokvalifikovane radne snage; – zona mogućeg naglog ekonomskog prosperiteta na prelasku u 21. vek ili u prvim decenijama 21. veka.	<i>Akteri:</i> <i>SSSR:</i> – ogromno izvozno tržište za EZ, Japan i SAD (enormna potencijalna kupovna moć); – osiguran dugoročan izvoz EZ i ostalih razvijenih privreda; – potencijalno među najbogatijim zemljama sveta; – potencijalni ekonomsko-tehnološki svetski džin i veliki konkurent (to ne može postati bez ekonomske volje i pristanka Zapada); – ostaje i dalje najveća nepoznanica za Evropu i svet.

U tako suštinski izmenjenoj i novokomponovanoj geopolitičkoj i strategijskoj funkcionalnoj strukturi bivše Istočne Evrope, a time i Evrope u celini, transformišu se i tradicionalno mesto i značaj Balkana kao istorijskog evropskog vojno-političkog regiona i geopolitičkog prostora. Ne može se reći da on gubi značaj, da mu opada strategijski „rejting“, već pre da se politički, socijalno, vojno-politički, pa time i geopolitički objektivno utapa u oslobođenu, „praznu“ centralno-istočnoevropsku zonu kao njeno jugoistočno krilo, budući da ga (osim Grčke i Turske) sačinjavaju sve bivše „realsocijalističke“ ili socijalističke zemlje. Tradicionalni značaj i ulogu

Balkana kao „bureta baruta“ za Evropu, čini se, preuzima sama *Jugoslavija*, koja kao da se već pretvorila u svojevrсни *Balkan u malom*.

Moglo bi se smatrati da megazaokreti u međunarodnoj politici i, posebno, promene unutar čitavih kontinentalnih, geopolitičkih struktura i u kompoziciji sfera interesa, uticaja i dominacije (koje nastaju najčešće kao posledica promene odnosa ravnoteže moći među najmoćnijima) kroz istoriju, pa i sada, snažno menjaju strateški i geopolitički značaj i prioritet pojedinih regiona i zona. Tako, sada, Centralna Evropa više nije „granična zona“ sudara dva nepomirljiva ideološko-politička sistema i sveta, odnosno vojna bloka. Uostalom, donedavno vojno-politički ključna zemlja regiona, Demokratska Republika Nemačka, više ne postoji, kao što ne postoji ni vojni savez koji je značajan deo svoje koncepcije i strategije zasnivao na toj zemlji, ali zato postoji ujedinjena Nemačka, članica NATO, na čijoj su teritoriji sovjetski vojnici i njihova ratna tehnika.

Isto tako, sa izvesnošću se može predvideti da *novi Balkan* za Evropu i svet 21. veka može postati sadašnji Sovjetski Savez, sa svojim osamostaljenim državama – kneževinama, ali i velikim državama, kao što su Rusija, Ukrajina i Kazahstan, na čijim teritorijama je stokirano nuklearno oružje koje će one, možda, želeći da zadrže.

POLITIČKA KONCEPCIJA I DIMENZIJA NOVOG EVROPSKOG PORETKA

Za Bušovu administraciju 1991. godina je godina konsolidacije na evropskoj sceni, završetak demokratske transformacije u bivšoj realsocijalističkoj Istočnoj Evropi, okončanje rata u Zalivu i *završetak procesa izrade definitivnih kontura koncepta novog međunarodnog i evropskog poretka*, započetog septembra 1990. godine. Prema shvatanju predsednika Buša⁵ suštinska pretpostavka tog novog koncepta jeste redefinisani status odnosa Istok – Zapad, SAD – SSSR, na osnovu izvedene demokratizacije Istočne Evrope i međunarodne uloge

⁵ *Bushs Concept od New World Order Would Aid Mankind*, „European Wireless File“, No 109, June 7, 1991, str. 2-4

i politike Gorbačova. Sjedinjene Američke Države imaju važnu i vodeću ulogu u definisanju i komponovanju novog evropskog i svetskog poretka, u kojem obe supersile treba da nastave da rade zajedno za dobrobit čovečanstva. U svetu u kojem više nema sukobljenih ideologija, blokova i hladnog rata uloga ekonomskih institucija, ekonomske saradnje i samih Ujedinjenih nacija postaje prvorazredna, a zajedničke međunarodne obaveze i međunarodni odnosi među državama, i velikim i malim, trebalo bi da se zasnivaju na principima miroljubivog rešavanja sporova, solidarnosti protiv agresije, smanjenih i kontrolisanih vojnih arsenala.

Prema analizi i zajedničkom izveštaju *budućnost sovjetsko-američkih odnosa u pluralističkom svetu*,⁶ američkog Atlantskog saveta i sovjetskog Instituta za svetsku privredu i međunarodne odnose, *budućnost globalnog poretka* zavisice umnogome od stepena uspešnosti procesa sovjetske reforme. Sjedinjene Američke Države bi trebalo da podrže progresivno angažovanje SSSR-a u radu međunarodnih institucija. Obe sile bi zajednički trebalo da utiču na jačanje KEBS-a, i da prestrukturiraju svoje vojne potencijale u skladu sa okončanjem hladnog rata. Međutim, osnovni momenat – velika ekonomska pomoć SAD Sovjetskom Savezu – ostaje malo verovatna sve dok kurs dalekosežnih sovjetskih reformi ne dobije čistije i čvršće konture.

Zamenik američkog državnog sekretara, Lorens Iglberger, smatra da u novim međunarodnim i evropskim uslovima nestaje dobro poznata izvesnost, stabilnost i predvidljivost dešavanja iz doba hladnog rata, da se nepisana pravila međunarodnih odnosa menjaju, da hladnoratovska pravila igre više ne postoje i da još nije potpuno jasno kakva će nova pravila u novom međunarodnom poretku stupiti na snagu. Sasvim izvesno je samo to da se svet kreće ka jednom slobodnijem, prosperitetnijem „manje strukturiranom poretku“. U Evropi će „sudbina novih demokratija Istočne Evrope imati dugoročan uticaj na to kako će izgledati novi svetski poredak“.⁷

Džems Bejker je, juna 1991. u Berlinu, pred evropskim ogrankom Aspenovog instituta saopštio više konkretnih ideja

⁶ „European Wireless File“, No 105, June 3, 1991. str. 5.

⁷ *Eagleburger sees New World Order Emerging*, „European Wireless File“, No 112, June 12, 1991, str. 2-3.

i teza o *transatlantskoj*, odnosno, *evroatlantskoj vezi* (*zajednici*) od Vankuvera do Vladivostoka.⁸ I takav jedan širi okvir zajedničkog života, i celovita i slobodna Evropa, ciljevi su Sjedinjenih Američkih Država. Po njemu, sada su otvoreni putevi za pristup takvoj jednoj zajednici ne samo reformisanim zemljama Istočne Evrope već i Sovjetskom Savezu. On je pozvao Nemačku i ostale članice EZ da se pridruže SAD u pomoći novim demokratijama Centralne i Istočne Evrope proširujući time Evroatlantsku zajednicu na Istok. Najveći izazov za SAD, smatra Bejker, biće u tome da se „transatlantska“ (tj. postojeća američko-kanadsko-zapadnoevropska) „*zajednica protegne, proširi na Sovjetski Savez*, pošto će nova evropska arhitektura (iako je moguće ostvariti i manjim zahtevima) biti nekompletna dok god je Sovjetski Savez izvan nje, ili dok okleva da se u nju uključi“. Odnosno, od Sovjetskog Saveza, od tempa i dubine njegovih socijalnih, ekonomskih i demokratskih promena, kao i od obima pomoći Zapada, zavisi koliko će se takav transatlantski konceptualni okvir novog evropskog poretka proširiti dalje na istok. („Vrata Atlantske zajednice su otvorena. No, samo Sovjeti mogu odlučiti o tome da prekorače prag“).⁹

Strateška koncepcija (ili vizija) novog evropskog poretka sastoji se od dve varijante (šire i uže). Prema užoj, nova Evropa bi bila celina komponovana od Centralno-istočne Evrope, uključene u sadašnji politički, bezbednosni i ekonomski transatlantski okvir, a sa Sovjetskim Savezom izvan nje. Prema široj verziji, uključen bi bio i Sovjetski Savez, pa bi se radilo o gigantskoj, planetarnoj američkoatlantsko-evropsko-azijskoj zajednici od Aljaske do Vladivostoka.

Takva strategijska planiranja, u kojima se hladno operiše i kalkuliše sa jednom supersilom i najvećom državom sveta, iako opterećenom i oslabljenom teškim unutrašnjim nacionalnim, ekonomskim i tehnološkim problemima i poljuljanim međunarodnim položajem i kapacitetom delovanja, otvaraju više velikih nepoznanica i pitanja. Na primer, šta mogu od novog evropskog pluralističkog poretka da očekuju male i srednje evropske države, koliko će se njihov glas čuti i kakve

⁸ *Euro-Atlantic Link from Vancouver to Vladivostok*, Baker addresses Aspen Institut Berlin, June 18, 1991 „European Wireless File“, No 117, June 19, 1991, str. 2

⁹ *Isto*, str. 2.

će biti mogućnosti i perspektive za očuvanje njihovog identiteta, zatim postoji li mogućnost da deo nove, celovite, nepodeljene Evrope postane lovište najsnažnijih članica transatlantske zajednice, u kakvoj će situaciji biti nerazvijene zemlje Azije i Afrike itd.

U tako ambiciozno zamišljenom mega-mega projektu sveta (ili barem njegove severne polovine) veliku pažnju i oprez izaziva svaka, i manja pojava mogućeg odstupanja, disharmonije, „narušavanja“ pretpostavljenih postulata, obrazaca odnosa i pravila igre. Zbog toga *američki politički stratezi – zvaničnici, posvećuju značajnu pažnju daljoj bezbednosnoj instrumentalizaciji i operacionalizaciji procesa i mehanizma KEBS-a*, čiji su član i SAD, njegovom organizacionom snaženju „kako bi KEBS bio spreman da odgovori izazovima nove Evrope“, odnosno opasnostima od različitih problema u Centralno-istočnoj Evropi zapaljive prirode, u rasponu od socijalnih napetosti, nemira i navale izbeglica do međunacionalnih, građanskih i međudržavnih ratova, koji bi mogli narušiti ili uzdrmati očekivanu stabilnost i harmoniju poretka u samom nastanku. Očigledno je da će KEBS, uvodeći u praksu i predmet svoga delovanja i sazivanje hitnih, vanrednih skupova na podministarskom nivou i jačajući ulogu Centra za sprečavanje konflikata, prerasti u jednog od paralelnih političkih (pa i vojnih) čuvara američko-evropskog poretka, mada SAD zvanično (Dž. Bejker) gledaju na KEBS kao na „okvir, a ne jedinstveno telo za Evroatlantski program“. („Neophodno je da budemo kreativni u pogledu primene mnogostrukih metoda i institucija uključujući NATO, Evropsku zajednicu, OECD, Savet Evrope i druge“.)¹⁰

Uporedo sa političkom dimenzijom, *ekonomski profil i aspekt* sadašnjeg i budućeg razvoja „nove Evrope“ u prelaznom vremenu od blokovski podeljenog kontinenta ka ujedinjenoj pluralističkoj i tržišnoj Evropi od „Vankuvera do Vladivostoka“ osnov je tog velikog, ambicioznog istorijskog zahvata i „pospremanja“. Za SAD, kao uostalom i za Evropsku zajednicu, osnovni i problematični prostor u tom projektu izgradnje nove „tržišno-ekonomske arhitektonike“ Evrope, naravno, nije Zapadna već Centralno-istočna Evropa i Sovjetski Savez

¹⁰ Isto.

– „naslednici“ Istočne Evrope realsocijalizma i ekonomske integracije SEV-a.

Američkim i zapadnoevropskim stratezima bilo je jasno od samog početka rada na konstituisanju novog globalnog poretka (čiji je najuticajniji deo evropski poredak), da će najteži, ali i jedino mogući najefikasniji put, i istovremeno najveći izazov u tom „graditeljskom“ poslu biti – ekonomija. Međutim, sada se, za razliku od američkog Maršalovog plana pomoći Evropi u njenoj rekonstrukciji posle drugog svetskog rata, koja se najvećma zaustavila na Zapadnoj Evropi, ne radi prosto o pružanju ekonomske pomoći, ulaganju radi podizanja uništenih resursa i infrastrukture, i to unutar istog ekonomsko-političkog sistema. Reč je o mnogo složenijim procesima. U stvari, radi se o potrebi, zahtevu za *izgradnjom jednog novog, jedinstvenog evropskog ekonomskog i političkog tkiva* za budući evropski organizam kroz proces amalgamiranja dva različita načina ekonomskog života, dva ekonomska pogleda na svet.

Jasno je da se u otpočetom procesu stapanja dva sistema (novi helenizam za 21. vek?) Centralno-istočna Evropa mora, kroz radikalne promene i metamorfoze, prilagoditi zapadnim standardima, principima, obrascima i pravilima igre. Proces amalgamiranja će se najvećim delom odvijati kroz brže ili sporije, šire ili uže (u srazmeri sa dubinom izvedenih promena), resorptivno i integrativno ekonomsko i tržišno utapanje evropskog istoka u evropski zapad. Međutim, i pored postepevnosti i opreznosti kojima teže transatlantski stratezi – kreatori tog programa, polazeći od uverenja da Zapad svojim finansijskim impulsima izaziva na Istoku kvalitativne i kvantitativne promene koje će od njega učiniti tkivo sigurno za transplataciju i primanje, krajnji ekonomsko-socijalni ishod ne mora biti potpuno izvestan. Jer, istorijsko iskustvo pokazuje da u velikim međunarodnim „mešanjima“, koja su uvek činile razvijenija i manje razvijena, naprednija i manje napredna strana, bogatiji i moćniji takođe trpe uticaj i doživljavaju promene pod uticajem delovanja druge strane, poprimajući i izvesna njena svojstva. Uostalom, prvi probni test tog ambicioznog ekonomskog, ali i socijalnog eksperimenta jeste sama Nemačka, budući da je ona svojevrсна opitna „nova mini Evropa“ u Evropi. Ekonomski i socijalni kvalitet i brzina

nemačkog ujedinjenja, uzimajući u obzir i to da se radi o jednom narodu, doduše, iz dve epohe, biće dobar pokazatelj i za Evropsku zajednicu i za Sjedinjene Američke Države.

ODBRAMBENO-BEZBEDNOSNA KONCEPCIJA I DIMENZIJA NOVOG EVROPSKOG PORETKA

Strategijski vojnobezbednosni okvir (zajedno sa ekonomskim), u novom evropskom geopolitičkom miljeu, od ključne je važnosti za SAD, tj. za konceptualna i operativna razmišljanja i postupke Bušove administracije povodom stvaranja novog, celovitog evropskog poretka „transatlantsko-evropske zajednice“.

Proces prilagođavanja i redefinisavanja bezbednosno-odbrambene koncepcije za novu, „slobodnu“ Evropu, za SAD i Severnoatlantski savet, odnosno Atlantski savez, kontinuirano i ubrzano kao na pokretnoj traci, teče od Londonskog samita, jula 1990, preko ujedinjenja Nemačke i Pariske povelje i zajedničke deklaracije KEBS-a, novembra 1990, do skupa Severnoatlantskog saveta i NATO-a u Kopenhagenu, juna 1991, i samita u Rimu, 7. i 8. novembra, koji je trebalo da dovede taj proces do kraja. Atlantski saveznici, polazeći od činjenice da su duge decenije podele Evrope po mnogo čemu prošle, da su promene koje su se zbile u Evropi od 1979. godine uvećale bezbednost svih evropskih država, smatraju:¹¹ da treba uložiti sve napore da se razvije „kooperativna bezbednosna struktura“ za celovitu i pluralističku Evropu; da Savez izgrađuje novu suštinsku osnovu „sa koje će biti sposoban da izvuče maksimalnu prednost iz novih prilika koje mu se, u procesu izgradnje nove Evrope, ukazuju; da transformisano atlantsko savezništvo čini suštinski element u novoj arhitekturi nepodeljene Evrope i da mora imati fleksibilnost da bi se i dalje razvijalo i evoluiralo u skladu sa diktatom bezbednosne situacije i, na kraju, da je zajednička bezbednost Saveza nedeljiva od bezbednosti svih ostalih evropskih država i da najbolje može biti očuvana daljim razvojem „mreže čvrsto

¹¹ NATO cites *Partnership with Countries of E. Europe*, Text of the statement issued the North Atlantic Council at the Copenhagen ministerial session, June 6 and 7, 1991, „European Wireless File“, No 110, June 10, str. 2-3.

povezanih institucija i odnosa koji formiraju sveobuhvatnu strukturu u kojoj su savez, proces evropske integracije, i KEBS osnovni elementi, a novi okviri regionalne saradnje će takođe biti značajni". Krajnji cilj Atlantskog saveza jeste uspostavljanje pravednog i trajnog miroljubivog poretka u celoj Evropi. U skladu sa svojom čisto odbrambenom prirodom, „Savez neće ni iskorišćavati jednostrane prednosti iz promenjene situacije u Evropi, niti želi da vidi novu podelu kontinenta“.¹²

a) Jedan od najvećih i presudnih izazova sa kojim se, u okviru kreiranja i konstituisanja nove evropske bezbednosno-odbrambene koncepcije i dugoročne strategije, suočavaju i kojima se intenzivno bave SAD jeste problem *uređenja složenog odnosa između dve odbrambene (zapadno) evropske strukture*: postojećeg Atlantskog saveza, sa NATO u centru, i nastupajuće zajedničke odbrambene funkcije ujedinjene evropske dvanaestorice '92. (tj. „evropskog bezbednosno-odbrambenog identiteta“). Taj, moglo bi se pretpostaviti čak delikatan interakcijski odnos činiće sam temelj i prvi odbrambeni prsten (krug) buduće evropske bezbednosti (za sada se ne apstrahuje ni nezavisna vojna uloga eventualne Nemačke „četrvtog rajha“).

U definisanju tog međuodnosa i SAD, kao stožer Severnoatlantskog evropskog odbrambenog sistema, i ostale njegove članice, slažu se da su prilagođavanje i jačanje Atlantskog saveza, s jedne i porast uloge i odgovornosti EZ u oblasti bezbednosti i odbrane Evrope (tj. „razvojem evropskog odbrambenog identiteta“), s druge strane, dva pozitivna uzajamna i uporedna procesa na liniji jačanja celokupnosti i efikasnosti Atlantskog saveza, odnosno „transatlantske veze“, koja se, ipak, smatra esencijalnom i neprikosnovenom za potpuno očuvanje strateške nedeljive bezbednosti svih članica. I Sjedinjene Američke Države i članice Saveza saglasne su u tome da se moraju održati postojeći vojni kapaciteti neophodni za obezbeđenje kolektivne odbrane Saveza.

Atlantski savez, tj. njegov severnoatlantski savet, odlučio je da moguću evropsku stratešku dihotomiju ublaži time što će između evropskog bezbednosno-odbrambenog subjektivite-

¹² Isto, str. 2.

ta EZ i sebe razviti praktična rešenja koja će obezbediti neophodnu komplementarnost. Posebna potreba će se ukazati za „uspostavljanjem odgovarajućih veza i konsultativne procedure i da bi se osiguralo da saveznici, koji trenutno ne učestvuju u razvitku evropskog identiteta u spoljnoj i bezbednosnoj politici i odbrani (da li se misli i na neke od bivših socijalističkih zemalja, prim. D. N.), budu adekvatno uključeni u odlučivanje koje može da se tiče njihove bezbednosti“.

b) *Svrha i ciljevi novog transatlantskog savezništva* u novom stratezijskom profilu Evrope eksplicitno su navedeni i elaborirani u saopštenju sa sastanka Severnoatlantskog saveza na ministarskom nivou, u Kopenhagenu 6–7. juna 1991. godine.¹³ „Esencijalna svrha NATO-a“, kaže se u izjavi, „jeste u tome da političkim i vojnim sredstvima štiti slobodu i bezbednost svih svojih članova. Utemeljen na zajedničkim vrednostima demokratije, ljudskih prava i vladavine prava, Savez se od početka zalagao za uspostavljanje pravednog i trajnog miroljubivog poretka u Evropi. Ti ciljevi Saveza ostaju nepromenjeni“.

Sredstva kojima Savez namerava da ostvaruje svoju bezbednosnu politiku radi očuvanja mira uključivaće i dalje: održavanje vojne sposobnosti na dovoljnom nivou za obezbeđenje efikasne odbrane i sprečavanje rata, sveukupnu sposobnost da se uspešno izlazi na kraj sa krizama koje pogađaju bezbednost članica, traganje za političkim naporima koji prednost daju dijalogu sa drugim državama, kao i aktivno traganje za kooperativnim prilazom evropskoj bezbednosti.

Radi ispunjenja svoje *vitalne vojno-bezbednosne svrhe* i svoga cilja u novoj geopolitičkoj i geostrateškoj kompoziciji Evrope, *Severnoatlantski savez* ostvaruje sada sledeća četiri *fundamentalna bezbednosna zadatka*:

1) obezbeđuje jedan od neophodnih temelja za stabilnu bezbednosnu klimu u Evropi, zasnovanu na jačanju demokrat-skih institucija i na obaveznosti na mirno rešavanje sporova, pri čemu „*nijedna zemlja ne bi mogla da zastrašuje ili prisiljava bilo koju drugu evropsku državu ili da nameće hegemoniju pretnjom ili upotrebom sile*“. (podvukao D. N.);

¹³ NATO – *score Security Functions in the New Europe*, Text of a statement issued by the North Atlantic Council Ministerial Session in Copenhagen, June 6–7, 1991, „European Wireless File“, No 110, June 10, str. 8–9.

2) služi kao transatlantski forum za saveznička savetovanja i dogovaranja „o bilo kojem pitanju koje pogađa njihove vitalne interese, uključujući moguća događanja koja nose rizik po bezbednost članova“, i za odgovarajuću koordinaciju njihovih napora na područjima od zajedničkog interesa (podvukao D. N.);

3) služi za odvracanje i odbranu protiv bilo koje pretnje agresijom na teritoriji bilo koje države članice NATO, i

4) osigurava i održava stratešku ravnotežu unutar Evrope.

Za ostale evropske institucije – EZ, KEBS i Savet Evrope, takođe se predviđa „dopunska“ bezbednosno-odbrambena uloga, prema njihovim odgovornostima i ciljevima. „Stvaranje evropskog identiteta u bezbednosti i odbrani“, zaključuje se u saopštenju, „naglasice spremnost Evropljana da uzmu veće učešće u odgovornosti za njihovu bezbednost i pomoći će jačanju transatlantske solidarnosti. Ipak, veličina članstva i same mogućnosti daju NATO-u naročit položaj, tako da on može ispuniti sve četiri ključne bezbednosne funkcije“.

Analizom navedenih ciljeva, svrhe i zadatka novog transatlantsko-evropskog strateškog vojno-bezbednosnog savezništva upućuje na više generalnih zaključaka, kao i na razmišljanja, u okviru njih, o vojno-bezbednosnom položaju, subjektivitetu i identitetu malih i srednjih evropskih država, posebno onih iz centralno-istočnoevropske „oslobođene“ zone, u novonastajućem evropskom vojnom i političkom poretку. Novi transatlantski evropski strateški bezbednosni okvir garantuje očuvanje, između ostalog, strateške ravnoteže na kontinentu i zaštitu članicama NATO od spoljne agresije, i omogućava stvaranje bezbednosnog okruženja u kojem nijedna zemlja, znači ni članica NATO, EZ i KEBS-a, niti supersila, *ne bi mogla* da prisiljava bilo koju evropsku zemlju na potčinjavanje. Međutim, nigde se u tom sistemu bezbednosti ne pružaju garancije, a ponajmanje manjim zemljama, da će u primeni tog postulata biti doslednosti, posebno kada se uzme u obzir to da transatlantski saveznici imperativno preduzimaju *konsultacije i koordinaciju* o „bilo kojem pitanju“ (pa i svakom unutarevropskom, regionalnom) „koje pogađa njihove vitalne interese“, uključujući i moguće događaje, najšireg spektra, koji nose rizik po njihovu bezbednost.

Priroda tih „konsultacija“ demonstrirana je u ratu u Zalivu protiv Iraka, koji je, pored ostalog, bio i prvi, eksperimentalni obrazac funkcionisanja novog koncepta savezništva, doduše ne na tlu Evrope, i to bez neposrednog angažovanja NATO. „Zalivska kriza“ piše u završnom kominikeu Severnoatlantskog saveta od 7. juna 1991, „podvukla je činjenicu da u jednom međuzavisnom svetu... moramo biti pripremni da odgovorimo na nepredvidljivi razvoj događaja koji su izvan tradicionalne pažnje Saveza ali koji mogu imati neposredne implikacije za našu bezbednost. Više nego ikada ranije, danas oni događaji širom sveta koji pogađaju naše bezbednosne interese postaju legitimni predmet konsultacija, i, gde se pokaže potrebnim, koordinacije među nama“. Nema sumnje da se taj stav odnosi i da će se primenjivati i na „nepredvidljive događaje“, tj. „situacije koje izmiču kontroli“ u Centralno-istočnoj Evropi.¹⁴

c) *Kada je NATO u pitanju*, ne iznenađuje to što su SAD i zapadni saveznici odlučili da ga zadrže kao „kičmu“ Saveza i posle ukidanja Varšavskog ugovora i vojnog i strategijskog povlačenja Sovjetskog Saveza u svoje istočne, nacionalne okvire. Pokazalo se da, kada se na umu imaju priroda i ciljevi oba vojna saveza, između njih nije bilo prave simetrije („spojenih sudova“) i da raspuštanje, dokidanje jednog bloka, ne mora da vodi ukidanju drugog. Još je interesantnije zapažanje da se rasformirao vojno-politički odbrambeni savez koji je upravo bio neprikosnoveni kohezioni osnov jednoobraznog jedinstva i monolitne čvrstine istočne, totalitarne zajednice, a da je ostao „u funkciji“ savez mnogo labavije, liberalnije zapadne zajednice, iako se drastično smanjila opasnost od sovjetsko-istočnoevropske vojne pretnje i ugroženosti. Nameće se otuda pitanje zbog čega je to tako, kakva je uloga NATO i kakvim interesima on treba da služi u sadašnjoj i budućoj Evropi bez blokovske podele i bez hladnog rata, i naspram koga je NATO postavljen u svojoj odbrambenoj misiji.

Sa sigurnošću se može konstatovati da se radi o ideološki, vojno, strategijski i politički „ispražnjenom“ centralno-istočnoevropskom prostoru i, naravno, o strukturi i ciljevima

¹⁴ *North Atlantic Council Final Communiqué*, Issued in Copenhagen, June 7, 1991, „European Wireless File“, No 110, June 10, 1991, str. 7.

novog evropskog transatlantskog političkog i bezbednosnog poretka. Predviđeno je da NATO i ubuduće ostane moćni vojnostrategijski instrument u rukama SAD i Zapadne Evrope, namenjen za kontrolu procesa uspostavljanja, izgradnje i učvršćenja novog evropskog poretka. Buduće oružane snage EZ, kao sredstvo njene jedinstvene odbrambene politike, mogle bi, čini se, biti antipod, kontrabalans NATO, mada i svojevrsno „dupliranje kapaciteta“.

Pogled na *američko vojno prisustvo u Evropi* i na još uvek *neophodnu i nezamenljivu ulogu NATO* u očuvanju stabilnosti u novoj Evropi, saopštio je jula 1991. u Brislu stalni predstavnik SAD u NATO, ambasador Viljem Taft IV. Za njega, NATO je neophodan „radi očuvanja ravnoteže na evropskom kontinentu – ravnoteže sa Sovjetskim Savezom i ravnoteže između samih velikih evropskih država“. Drugo, „treba da služi kao bezbednosno sidro u Zapadnoj Evropi, tako da Istočna Evropa može razvijati svoje potencijale sa najmanjim mogućim stepenom pretnje nestabilnošću, neredom i zaplašivanjem“. Treće, „neophodan je da Amerikancima i Evropljanima bude forum za zajedničko konsultovanje, preduzimanje akcija po pitanjima od zajedničkog bezbednosnog interesa“. Što se prisustva američkih vojnih snaga u Evropi tiče, uprkos planovima za njihovo smanjivanje, „SAD ostaju privržene očuvanju svoga prisustva u Evropi. Amerika će ostati – ne samo da sačuva slobodu Evrope, ne samo da pruži šansu slobodi u Istočnoj Evropi, ne samo da unapredi novi odnos sa Sovjetskim Savezom već i zato što ne zna za bolji način da se očuva sloboda Zapada“.¹⁵

U svakom slučaju, na tlu sadašnje Evrope ostaju, za sada samo dve nadmoćne, konvencionalne i nuklearne, kontinentalne vojne supersile – NATO i SSSR. To je nova vojna i strategijska realnost i podela Evrope. Za sada, jedino je sasvim sigurno da će SSSR, i pored smanjenja naoružanja, morati da zadrži svoje evropske vojne kapacitete na odgovarajućem nivou i da neće napustiti utakmicu u vojnotehnološkom istraživanju i razvoju.

d) Među najvećim izazovima i relevantnim pitanjima kojima se bave SAD u procesu kreiranja i „uhodavanja“ nove

¹⁵ *NATO Remains an Important Security Instrument*, Speech of NATO Workshop for Central and Eastern European journalists and academics, July 19, 1991, „European Wireless File“, No 139, July 22, 1991. str. 5.

bezbednosno-odbrambene strukture i koncepcije za Evropu bez blokovsko-ideoloških podela jeste i stvaranje mogućnosti za *učešće bivših socijalističkih zemalja u transatlantskom evropskom odbrambenom savezništvu*. Radi se o početku dugoročnog, postepenog i suptilnog procesa organizovanja „spoljšnjeg prstena“ evropske bezbednosti i odbrane koji treba, u početku, da zemlje centralno-istočnoevropske zone samo politički približi, a kasnije politički i vojno amalgamira i uključi u odbrambenu strukturu. Odnosno, o svojevrsnom proširenju postojeće zapadne „bezbednosno-odbrambene mreže“ na Istok i Centralnu Evropu.

Uvod u taj proces je intenziviranje bilateralnih i regionalnih političkih i vojno-diplomatskih odnosa i kontakata sa zemljama centralne i istočne Evrope, „proširenje mreže kooperativnih odnosa duž cele Evrope“, kao okvira unutar koga će Atlantski savez, preko članica ponaosob ili preko institucija kao što su EZ, Savet Evrope, KEBS ili dojučerašnja Heksagonala, „aktivno tragati za razvojem tešnijih odnosa sa zemljama centralne i istočne Evrope“. Taj pripremni proces treba ubrzo da se završi uspostavljanjem „*političkog partnerstva*“ sa centralno-istočnoevropskim zemljama, što je, inače, kategorija koja je donedavno korišćena samo za određivanje karaktera odnosa između SAD i njihovih zapadnih saveznika.

U saopštenju Severnoatlantskog saveta iz Kopenhagena od 6. i 7. juna 1991.¹⁶ predviđen je i pozdravljen „*razvoj mreže evropskih bezbednosnih odnosa*“, čemu je simboličan doprinos dao i predsednik Češko-Slovačke Vaclav Havel proletošnjom posetom Severnoatlantskom savetu. Ono govori i o potrebi i odlučnosti Saveta da najbolje iskoristi svoje resurse za jačanje odnosa sa tim zemljama, za unapređenje uzajamnog poverenja i sve bližih veza s njima, i za „*obezbeđenje punog uzajamnog razumevanja legitimnih bezbednosnih interesa i politika*“ radi „*izražavanja naše privrženosti razvoju bezbednosnog partnerstva*“. To partnerstvo treba da se ostvari kroz *primenu opsežnog kompleta daljih inicijativa* i mera, koje uključuju:

- intenziviranje programa vojnih kontakata na raznim nivoima;

- organizovanje skupova zvaničnika i eksperata radi izmene pogleda i informacija o pitanjima bezbednosne politi-

¹⁶ „European Wireless File“, No 110, June 10, 1991, str. 4.

ke, vojne strategije i doktrine i o ostalim aktuelnim temama iz oblasti bezbednosti, kao što je razmena iskustava u domenu kontrole i neširenja naoružanja i konverzije vojne industrije u civilnu;

- intenzivirane vojne kontakte između visokih vojnih vlasti NATO i njihovih partnera u zemljama centralne i istočne Evrope, rasprave u sedištu NATO i glavnih komandi NATO, sa oficirima iz tih zemalja o pitanjima od uzajamnog interesa i pozive oficirima i civilnim zvaničnicima iz tih zemalja u centre za obuku NATO na specijalne programe privikavanja;

- učešće eksperata iz Centralne i Istočne Evrope u izvesnim aktivnostima Saveza, uključujući one koje se odnose na NATO program iz nauke i čovekove okoline nazvan „Treća dimenzija“, i razmenu mišljenja o pitanjima kao što su vazduhoplovni menidžment;

- postepeno širenje NATO informacionih programa u region, podršku za rasprave unutar tih zemalja o bezbednosnim pitanjima u demokratskom kontekstu i pozive parlamentarnim, obrazovnim i medija grupama i delegacijama mladih lidera da posete sedište NATO.

Na osnovu takvog programa, Severnoatlantski savet smatra da će u potpunosti doprineti izgradnji stabilnog i dugotrajnog mira i bezbednosti u svim zemljama Evrope, i poziva sve evropske zemlje da mu se pridruže u ostvarenju tog zajedničkog cilja.

S U M M A R Y

UNITED STATES OF AMERICA AND THE ESTABLISHMENT OF A NEW EURO-ATLANTIC POLITICAL AND DEFENCE-SECURITY ORDER

We are witnessing an intensive and by ramifications complex and unforeseeable process of emergence and establishment of the third European order of the 20th century, being the first one to come into being in the time of peace as the result of agreement by two superpowers and the leading European countries. Radical changes in Europe in the two past years had an impact also to the external policy of the USA, in the sense that the United States for the first time consider and approach Europe as an indivisible and integrated pluralistic region. The basically new geopolitic and geostrategic picture of

Europe is a major challenge also for the American external policy, which responds by the definition, designing and launching a new conceptual approach and political model for relations with Europe, i. e. a concept of a „new Europe“, in the form of a trans-Atlantic (Euro-Atlantic) community spreading itself from Vancouver to Vladivostok. Such concept means an enlargement or spreading of the Atlantic Alliance to the Central-Eastern Europe and the Soviet Union.

A new geostrategic composition of Europe is of a fundamental interest for the USA in the process of creating a new trans-Atlantic European military-security and political order, i. e. a „cooperative security structure“ or „transformed Atlantic Alliance“. A very significant point in this process is the delicate realtion of dichotomy between the existing defence structure of the Atlantic Alliance, with the NATO in its centre, and the recently established common defence policy of the united Europe in 1992, i. e. the „European defence identity“. It has been foreseen that the NATO will remain a powerful military-strategic instrument of the USA and the Atlantic Alliance, intended for the control over the process of establishment and solidification of a new European security and political order.

In the new structure of the trans-Atlantic European security order should be included also former socialistic countries, by their gradual amalgamation as the second or „outer“ ring of the present West-European defence net. The Atlantic Alliance is building with these countries a relationship of the political and security partnership – by intensification of bilateral and regional military cooperation and of widest military, technical, information and educational contacts, via establishments and organizations such as CSCE, the European Council, the Hexagonale, and the like.

R E S U M E

EUA ET CONSTITUTION DU NOUVEL ORDRE EUROATLANTIQUE, POLITIQUE, DEFENSIF ET DE SECURITE

Le processus intensif, et d'après ses répercussions, multiplex et incertain, de la naissance du trisième ordre européen durant le 20ème siècle est en cours de réalisation, apparaissant comme le résultat du traité de deux superpuissances et des pays guides en Europe. Les changements radicaux en Europe durant les deux dernières années font influence sur la politique des EUA aussi de façon que, pour la première fois, l'Europe soit estimée comme un entier indivisible, sur un espace pluralistique. Essencièlement, la nouvelle image de l'Europe est une provocation pour la politique américaine ce que implique sa réponse par définition, formation et lancement du nouveau concept du modèle des rapports politiques. Autrement dit, le concept de la „nouvelle Europe“ est vu en forme de la Communauté transatlantique (euroatlantique) du Vancouver au Vladivostok. Ce concept signifie élargissement du Traité atlantique vers l'Europe Centrale et de l'Est et vers l'Union soviétique. La nouvelle composition de l'Europe est dans l'intérêt essenciel des EUA dans le processus de la création

du nouvel ordre transatlantique européen au point de vue sécurité militaire et politique, soit disant „la structure coopérative de sécurité“ ou „alliance atlantique transformée“. La question très importante dans ce processus est le rapport délicat de dichotomie entre la structure existante de l'Alliance atlantique, avec l'OTAN au milieu, et la politique commune récente de l'Europe unifiée en 1992, soit disant „identité défensive européenne“. Il est prévu que l'OTAN demeure un instrument stratégique-militaire puissant des EUA et de l'Alliance atlantique, réservé au contrôle du processus de l'établissement et du durcissement du nouvel ordre politique et de sécurité de l'Europe.

La nouvelle structure de l'ordre européen doit comprendre les pays ex-socialistes par leur inclusion graduelle dans structure ayant le rôle de la „bague extérieure“ de la structure défensive actuelle. Avec ces pays, l'Alliance atlantique construit les rapports comme partenaire sur le champ politique. Cela est réalisé par: intensification de la coopération bilatérale et multilatérale le plus large des spécialistes militaires, informatiques, de l'éducation, par les institutions et organisations comme CSE, Conseil de l'Europe, Hexagonale et autres.

РЕЗЮМЕ

США И УЧРЕЖДЕНИЕ НОВОГО ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО И ОБОРОНИТЕЛЬНОГО ПОРЯТКА И СИСТЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ

В настоящее время идет интенсивный и по своим последствиям сложный и неизвестный процесс третьего европейского порядка в 20-ом веке, причем первого, который создается в мирное время, в результате договоренности двух великих держав и ведущих европейских стран. Радикальные изменения в Европе, имевшие место за последних два года, оказали влияние и на внешнюю политику США, так что они впервые подходят к Европе, как к неделимому, плюралистическому пространству. Существенно новая геополитическая и геостратегическая картина Европы является большим вызовом и шансом для американской внешней политики, на которые она отвечает определением, дизайнированием и запуском нового концептуального подхода и новой политической модели отношений с Европой, т. е. концепции „новой Европы“ в виде *Трансантлантического (евроатлантического) содружества* от Ванкувера до Владивостока. Эта концепция означает расширение Атлантического союза на Центрально-Восточную Европу и на Советский Союз.

Новый геостратегический состав Европы имеет существенное значение для США в процессе создания нового трансатлантического военного, политического союза и системы безопасности. т. е. „кооперативной структуры безопасности“ или „трансформированного атлантического союзничества“. Весьма значительным в этом процессе является деликатное отношение дихотомии между существующей структурой Атлантического союза,

в центре которого находится НАТО, и предстоящей совместной оборонительной политикой объединенной Европы 1991, т.е. „европейского оборонительного характера“. Предусматривается, чтобы НАТО и впредь остался военнотрагическим орудием США и Атлантического союза, для контроля процессов восстановления и укрепления нового европейского политического порядка и системы безопасности.

В новую структуру трансатлантической европейской системы безопасности надо включить и бывшие социалистические страны, путем их постепенного амальгамирования в нее, как будущего второго, „внешнего кольца“ нынешней западноевропейской оборонительной сети. С этими странами Атлантический союз строит партнерские отношения в области политики и безопасности, путем интенсификации двухстороннего и регионального военного сотрудничества и широчайших военных, технических, информационных и образовательных контактов, посредством институтов, как СБСЕ, Совет Европы, Гексагон и др.